

УДК: 35.072.6

С. Г. КРАВЧЕНКО

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ УТВОРЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО МІСТОБУДІВНОГО ПРОДУКТУ

Розглянуто основні засади утворення та просування на ринку містобудівних послуг вітчизняного містобудівного продукту. Запропоновано вдосконалення механізму державного регулювання таких процесів. Досліджено вплив сфери містобудування та архітектури на розвиток територій.

The article probes the basic principles of education and advancement at the market of town-planning services of domestic town-planning product. The mechanism of government control of such processes is offered. Influence of sphere of town-planning and architecture on development of territories is examined.

Досвід містобудування і територіального планування останніх років свідчить про серйозні проблеми, що виникають у процесі розробки містобудівної документації та практичної реалізації містобудівних рішень, які пов'язані з невизначеністю та нерегульованістю не лише процедурних, але й фундаментальних питань. В Україні ще недостатньо активно створюються основи методології управління процесами у сфері містобудування та архітектури. Як показує практика, часто вже при перших кроках на шляху реалізації архітектурно-містобудівних проектів забудовники стикаються з неузгодженістю положень окремих законодавчих та інших нормативно-правових актів, неврахуванням державних і громадських інтересів, невизначеністю пріоритетів, що свідчить про необхідність удосконалення державних механізмів регулювання даної сфери.

Невизначеність ключових понять державного управління містобудуванням та архітектурою, перш за все, дефініції “вітчизняна містобудівна ідея”, не дає можливості згуртуватися вітчизняним будівельним підприємствам та організаціям, територіальним громадам для протидії спільним загрозам, які виникають на ринку містобудівних послуг. Така ідея повинна розглядатись як підвид національної ідеї. Але на жаль, на сьогодні Україна не має нормативного документу, який би чітко формулював систему національних інтересів та цінностей, визначаючи цілі розвитку країни і окреслюючи основні орієнтири її майбутнього. Закон України “Про основи національної безпеки” від 19 червня 2003 р. (зі змінами від 15 грудня 2005 р.), Рекомендації парламентських слухань “Зовнішня політика як інструмент забезпечення національних інтересів держави: здобутки, реалії та перспективи” від 19 лютого 2004 р., “Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу” та “Стратегія національної безпеки України” (затверджені Указами Президента України від 11 червня 1998 р. та від 12 лютого 2007 р. відповідно) – це ті наявні нормативно-правові акти, які могли б визначити національну ідею взагалі. Утім національні інтереси в цих документах чітко не встановлено. В умовах обмеженості ресурсів така невизначеність не дає змоги

державі сконцентрувати свої сили саме на виконанні основних завдань у сфері містобудування та архітектури, яка сьогодні є одною з найбільш важливих для держави.

Метою статті є визначення напрямів удосконалення механізму утворення вітчизняного архітектурно-містобудівного продукту (ВАМП).

На сьогодні деякі заходи, які можуть пропонуватися в цьому аспекті, уже враховано в проекті Закону України “Про засади державної регіональної політики”. У цьому документі визначаються основні правові, організаційні, економічні, соціально-гуманітарні та екологічні засади державної регіональної політики для створення повноцінного життєвого середовища на території України, забезпечення просторової єдності держави та сталого розвитку її регіонів [1]. Але в проекті цього державного акту, а також у багатьох наукових роботах, присвячених сфері містобудування та архітектури, питання в основному розглядаються як організація системи просторової взаємодії середовища і людини, утворення нормативно-правових вимог та ін.

Наприклад, на погляд М. Дьоміна та О. Петраківської, “особливістю територіально-планувального розвитку містобудівних об’єктів (міст, селищ, системи розселення) є те, що він здійснюється в умовах постійних обмежень – фінансових, економічних, екологічних, технічних, ресурсних (територіальних, водних, енергетичних, трудових та ін.)” [2, с. 85]. Тому й розробка оптимальних рішень завжди пов’язана з пошуком компромісів між бажаним і можливим для інвестора (забудовника). При цьому територіальні або земельні ресурси розвитку містобудівних об’єктів завжди були найбільш суттєвими обмеженнями. Тобто основа для утворення ВАМП розглядається як система обмежень, що визначає умови його існування.

Згідно з іншими дослідженнями М. Дьоміна та М. Омеляненко, модель системи просторової взаємодії повинна працювати в режимі “населення – природне середовище – штучне середовище” [3]. Виходячи з такого принципу, вважаємо за необхідне доповнити понятійний апарат таким визначенням. Сфера містобудування та архітектури (СМА) – це сукупність суспільно-економічних стосунків, що виникають в процесі експлуатації природного (або існуючого) середовища на основі створеної нормативно-правової бази і системи чітких мотивацій та сприяють утворенню підприємствами і організаціями в порядку, передбаченому чинними архітектурно-містобудівними проектами, штучного середовища певного призначення, спрямованого на зміну якісних характеристик використання територій, площ та об’ємів збудованих об’єктів.

Проте реалізація проектів, що забезпечать підвищення якісних характеристик конкретного регіону, на сьогодні можливе лише за рахунок підвищення його конкурентоздатності (на принципах самодостатності). Це реально здійснити шляхом максимального використання потенціалу територій, з урахуванням природних, історичних, соціально-економічних, географічних особливостей, культурних і етнічних традицій, які там склалися. При такій постановці питання з акцентом на регіон, припустимо розраховувати на вирішення проблеми за рахунок “прив’язки” до певної території (громади), задіявши “регіональний патріотизм”. Саме починаючи від регіонального патріотизму, від позиції небайдужих громадян багато в чому і залежить збереження національної свідомості, народних традицій, архітектурних пам’яток та оточуючого природного середовища певної території.

За результатами дослідження сформульовано таке визначення регіонального патріотизму. Регіональний патріотизм (РП) – це система суспільних поглядів та переконань, покликана шляхом формування в регіональній спільноті чіткого уявлення про обґрунтованість та необхідність надання відповідних переваг, підтримувати феномен пріоритету розбудови, покращання якості життя та утворення передумов патріотичних настроїв щодо певної території.

Як відмічалось вище, за наявності дефіциту ресурсів і можливостей, для оптимізації державного впливу на СМА (у розрізі регіону) необхідно визначити пріоритети державного впливу на неї. Прослідкувавши стан галузі та ті виклики, на які вона мусить реагувати, діходимо висновку, що для безпечного розвитку територій та подолання кризових явищ необхідно оптимізувати державний вплив на збереження довкілля та об'єктів культурної спадщини. На перший погляд, такі пропозиції можуть вважатися не зовсім своєчасними та необхідними для держави, порівняно з проблемами енергетичної незалежності, ресурсозбереження, виробництва імпортозамінюючих та експортозабезпечуючих товарів та ін. Але розвідки зв'язку в системі території та часу зазнають невідворотність і безцінність для держави і народу (як носія національної автентичності), тих не відновних втрат, які держава може понести, втрачаючи якісні екологічні характеристики та старожитності території.

Сприятливим фактором також є те, що збереження довкілля, охорона культурних пам'яток, розвиток туристичної інфраструктури не є взаємозаперечуючими речами у фізичному їх розумінні щодо умов реалізації. Пам'ятки архітектури чи культури, де б вони не були, у більшості випадків знаходяться офіційно під захистом держави (тобто їх статус визначено), вони займають конкретні земельні ділянки (інакше, їх розміщення історично склалося) та, як правило, своїм існуванням не утворюють інших проблем, крім необхідності виділення коштів на їх підтримку (хоча це можуть бути досить значні суми, але при нормальній організації такі об'єкти зможуть бути як мінімум самодостатні).

Як показують у своїх роботах В. Вакуленко, І. Валентюк, Ю. Лебединський, В. Грибан та ін., існують чітко виражені соціально-економічні передумови щодо розроблення механізмів залучення територіальних громад до розвитку туризму в Україні. Це дасть можливість реалізації туристичного та транзитного потенціалу держави (регіону). Простежуючи особливості стану довкілля і наявність на територіях пам'яток архітектури та інших об'єктів культурного надбання, розуміємо, що при певній організації використання їхньої унікальності можна досягти стабільного поповнення місцевих бюджетів та набути основний ресурс розбудови регіону.

Розвиток туризму як похідний від наявних об'єктів туризму забезпечує необхідність розростання транспортної мережі, що має відбуватись в основному за рахунок покращання якісних і технічних характеристик автодоріг, які вже існують, на земельних ділянках відповідного призначення (тобто негативно не вплинуть на існуючу екологічну та містобудівну ситуацію). Світові тенденції указують на те, що всі держави, які мають у своєму адміністративно-територіальному устрої регіони, котрі ще не перетворились на суцільну промислову зону, намагаються використовувати та зберігати свої території саме так. Підтримуючи туристичну галузь, вони забезпечують розвиток інших сфер економіки. Перш за все значного

розвитку набуває придорожній сервіс (готелі, автомобільні комплекси, ресторани-кафе та ін.), що, в свою чергу, забезпечує зайнятість і добробут населення.

На жаль, питання незаконної міграції населення з інших країн недостатньо контрольоване, що створює реальні загрози суверенності держави та її територіальній цілісності. Такі прояви виражені більше саме у сфері містобудування та архітектури, а також інших суміжних галузях, через які може утворюватись нерухомість і відповідно набуватись право власності на будівлі і на земельні ділянки, на яких вони розташовані. Подібні дії завдають утиску територіальним громадам, впливають на культуру, побут, вірування, архітектуру, утворюючи об'єкти, які не характерні відповідній території (пагоди, заклади харчування тощо). Така ситуація не гарантує збереження унікальності і неповторності культурних особливостей територій, набутих віками традицій і національну самобутність.

Туризм уже давно став однією з основних дохідних статей бюджетів багатьох країн. На разі пропонується розглянути його не лише як черговий шлях вирішення економічних питань, але і як засіб державного регулювання проблем збереження довкілля та культурної спадщини – пам'яток історії та культури. Зокрема, доцільно акцентувати увагу на містобудівному його аспекті та опрацювати останній як перспективний поступ щодо збереження пам'яток архітектури, які в більшості своїй потребують невідкладної державної підтримки [4].

Збереження довкілля, національної самобутності та пам'яток архітектури як національного культурного надбання необхідно розглядати не лише як виконання обов'язку сьогоденнішого покоління перед нащадками, а як цілком прагматичний “бізнес-план”, що передбачає залучення інвестицій та гарантує процвітання і достаток державі, тому що чим краще зберігається довкілля з властивим йому історичним наповненням, тим більш привабливим стає бізнес-середовище території.

Характерним для сфери містобудування та архітектури є те, що її складовими є практично всі способи і форми інвестування: нове будівництво, реконструкція, реставрація, капітальний ремонт тощо [5]. Значна питома вага інвестувань припадає на іноземних інвесторів, при цьому необхідно відзначити, що не кожний іноземний інвестор налаштований лише на експлуатацію середовища для отримання прибутку. Сучасна нормативно-правова база дає можливість іноземному інвестору в закритій формі любіювання просувати свій національний продукт, культуру, традиції та створювати перспективи потенційного розміщення своїх громадян, утворюючи “місця компактного проживання”. Такі прояви більше виражені саме у сфері містобудування та архітектури, а також інших суміжних галузях, через які може утворюватись нерухомість та, відповідно, набуватись право власності на будівлі і на земельні ділянки, на яких вони розташовані. У зв'язку з цим пропонуємо поповнити понятійний апарат визначенням вітчизняної містобудівної ідеї (ВМІ) як системи бачень, форм та методів гармонійного поєднання природного і штучного середовищ, що у відповідності до узгодженої генеральної схеми, дають можливість оптимального використання планувальних перспектив територій, площ та об'ємів, створення умов успішного залучення інвестицій на розміщення об'єктів СМА.

Таким чином, викладений матеріал показує, що найважливішим для сталого розвитку регіонів є нагальне вдосконалення механізму утворення та просування

на ринку містобудівних послуг вітчизняного архітектурно-містобудівного продукту шляхом здійснення державного протекціонізму у сфері туризму як антикризового заходу, здатного разом з розвитком сфери містобудування та архітектури підтримати інші галузі економіки, а також визначення одним з пріоритетних напрямів державної політики охорони довкілля та історичного культурного середовища, як важливого фактору збереження суверенності держави.

Література:

1. Проект Закону України “Про засади державної регіональної політики” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minregionbud.gov.ua>.
2. Дьомін М. М., Петраківська О. С. Актуальні проблеми законодавчого забезпечення містобудування і землекористування в Україні / М. М. Дьомін, О. С. Петраківська [Електронний ресурс] // Містобудування та терит. планує. – 2004. – Вип. 17. – С. 85–96.
3. Дьомін М. М., Омеляненко М. В. Актуальні питання удосконалення нормативно-правової бази формування міського середовища [Електронний ресурс] / М. М. Дьомін, М. В. Омеляненко // Містобудування та терит. планує. – 2004. – Вип. 19. – С. 81–88.
4. Кравченко С. Г. Містобудівні аспекти утворення вітчизняного туристичного продукту / С. Г. Кравченко // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2005. – С. 79–83.
5. Кравченко С. Г. Оптимізація державної наглядової функції у сфері містобудування та архітектури / С. Г. Кравченко // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2006. – № 1(29). – С. 116–123. – У 2 ч.

Надійшла до редколегії 26.02.2009 р.